

Att arbeta i tvångsvårdens säkra rum – emotioner och säkerhet på särskilda ungdomshem i Sverige

Working in secure units' safe places – emotions and security in special residential homes for young people in Sweden.

Kamila Biszczanik

Doktorand, Institutionen för kultur och samhälle, Linköpings universitet

kamila.biszczanik@liu.se

Sabine Gruber

Universitetslektor, Institutionen för kultur och samhälle, Linköpings universitet

sabine.gruber@liu.se

Sammanfattning

Artikeln är ett empiriskt bidrag som med utgångspunkt i Arlie R. Hochschilds teori om känslöhantering undersöker emotionella dimensioner av behandlingsassistenters arbete med låst tvångsvård av barn och unga i Sverige. De institutioner som står i fokus för studien är så kallade särskilda ungdomshem. Karakteristiskt för dessa institutioner är ett riskorienterat förhållningssätt till målgruppen, som kommer till uttryck i ett tilltagande organisatoriskt fokus på säkerhet, såsom höga staket, låsta dörrar och fönster, kameror, larm och långtgående restriktioner för ungdomarna. Syftet med denna artikel är att analysera hur dessa högt ställda krav på säkerhet får betydelse och förstås av de behandlingsassistenter som arbetar på institutionerna, med fokus på hur denna förståelse tar sig uttryck i ett emotionellt arbete. I analysen visar vi att säkerhet på särskilda ungdomshem inte kan reduceras till enbart rumsliga och materiella dimensioner, utan att säkerhet också är något som i hög grad görs av behandlingsassistenterna genom det emotionella arbete de utför. Vi redogör för två framträdande strategier i detta emotionella arbete som vi kallar *att vara på sin vakt utan att visa det* respektive *att backa upp varandra*. Med hjälp av Hochschild kan vi också fånga den växelverkan som sker mellan de särskilda ungdomshemmens institutionella kontext och behandlingsassistenternas känslöarbete, och hur behandlingsassistenternas arbete är förenat med ett krävande ytagerande. Det empiriska underlaget för studien omfattar två etnografiska forskningsprojekt, som totalt omfattar sju avdelningar för pojkar och unga män i åldern 13–21 år, fördelade på fem särskilda ungdomshem. Materialet för den föreliggande artikeln är baserat på deltagande observationer och intervjuer med institutionernas behandlingsassistenter.

Nøkkelord

Emotionellt arbete, Hochschild, säkerhetsarbete, tvångsvård, ungdomar

Abstract

This article is an empirical contribution that adopts Arlie R. Hochschild's theoretical approach to emotions and emotional work to examine the emotional dimensions of working in secure units for youth in Sweden. The institutions in focus in the study are so-called special residential homes for young people. Characteristic of these institutions is a risk-oriented approach towards the targeted group, expressed in an increasing organisational focus on security, such as high fences, locked doors and windows, cameras, alarms and far-reaching restrictions for the youth within these institutions. The aim of the present study is to analyse how these high safety demands become important and are understood by the treatment staff working at the institutions, with a focus on how this understanding is expressed in

emotional work. In the analysis, we show that the safety of special residential homes cannot be reduced only to spatial and material dimensions but that safety is also something that is largely achieved done by the treatment staff through the emotional work they perform. We describe two prominent strategies in this emotional work, which we call *being on guard without showing it* and *backing each other up*. With Hochschild, we can also capture the interaction that takes place between the institutional context and the emotional work of the treatment staff's emotional work and how the treatment assistants' work demands a comprehensive surface action. The empirical basis for the study includes two ethnographic research projects, which comprise seven departments for boys and young men aged 13–21, divided into five special residential homes. The material for the present article is based on participatory observations and interviews with the institutions' treatment staff.

Keywords

Emotion work, Hochschild, security work, secure units , youth

Introduktion

I Sverige är det möjligt att bedriva tvångsvård av barn och unga i låst form på institutioner som är särskilt avsedda för detta ändamål, på så kallade särskilda ungdomshem (se även <https://www.stat-inst.se/>). Denna institutionsform kan beskrivas som en organisatorisk hybrid i skärningspunkten mellan å ena sidan vård och behandling och å andra sidan straff och övervakning (Enell, Gruber & Vogel, 2018). Medan vård och behandling ställer höga krav på personalens relationsarbete och tillit, förutsätter straff och övervakning snarare ett säkerhets- och riskorienterat arbete. Spänningen mellan dessa, i många avseenden, motstridiga uppdrag manifesteras tydligt i utformningen av institutionernas fysiska miljö och i intressekonflikter mellan en hemtrevlig institutionsmiljö och en säker sådan. Att manövrera dessa motsägelsefulla förväntningar i arbetet med de inskrivna ungdomarna är en komplex uppgift för institutionspersonalen, och det kräver ett aktivt arbete med såväl egna som andras känslor och känslouttryck. Det komplexa känslorbetet är också uppmärksammat i den tidigare forskning som finns tillgänglig om dessa institutioner, som återkommande visat på att känslor är intensivt närvarande i interaktioner som rör konflikthantering, behandlingsallianser, maktrelationer och disciplinering (se till exempel Gradin, 2014; Hill, 2005; Kallenberg, 2016; Wästerfors, 2009, 2019). Vi vet med andra ord att den låsta tvångsvården av barn och unga utgör känsloladdade miljöer, och att dess miljö genererar starka känslor hos både personal och inskrivna ungdomar. Så här långt är dock de emotionella aspekterna av arbetet i sig enbart uppmärksammat i ett fåtal studier. En av dessa studier är Peter Anderssons (2020) analys av institutionspersonalens tal om våld och känslor. En annan är Anna Gradin Franzéns och Karin Aronssons (2013) studie om olika former av humor som kommer till uttryck i personalens och ungdomarnas sociala samspel på särskilda ungdomshem.

Kunskapen är alltså påfallande begränsad när det kommer till hur de som arbetar inom den låsta ungdomsvården påverkas känslomässigt och hanterar sina känslor i arbetet med såväl de inskrivna ungdomarna som andra kollegor. Motiverade av denna kunskapslucka vill vi med hjälp av Arlie R. Hochschilds teori om känslohantering bidra med en fördjupad inblick i de känslor som rör säkerhetsrelaterade aspekter av den låsta ungdomsvården. Detta gör vi genom att undersöka hur säkerhet får betydelse på särskilda ungdomshem i specifikt behandlingsassistenternas förståelse av sitt arbete. Vårt analytiska fokus ligger på hur denna förståelse tar sig uttryck i ett emotionellt arbete i den vardagliga institutionspraktiken. Framförallt försöker vi fånga hur behandlingsassistenterna *gör säkerhet* genom sitt emotionella arbete, och att säkerhet knappast låter sig reduceras till något enbart knutet till rumsliga och materiella dimensioner. Som vi kommer att visa handlar säkerhet också om de sociala relationer som formar tvångsvårdens praktik. Genom att rikta uppmärksamheten

mot behandlingsassistenternas erfarenheter och reflektioner vill vi belysa hur säkerhet görs och upplevs «på golvet», bortom organisatoriska regler och förväntningar.

Nedan följer en närmare presentation av vad ett särskilt ungdomshem är och de behandlingsassistenter som arbetar där. Därefter redogör vi för Arlie R. Hochschilds teori om emotionellt arbete och hur vi använt oss av hennes begreppsapparat, samt studiens material och genomförande. Efter detta följer tre analysavsnitt om hur de särskilda ungdomshemmens behandlingsassistenter gör säkerhet, och en avslutande diskussion.

Institutionerna som arbetsplats och behandlingsassistenterna som dess frontlinjepersonal

Huvudman för de särskilda ungdomshem som behandlas i denna artikel är den svenska staten, via myndigheten Statens institutionsstyrelse (SiS). Det finns idag 23 särskilda ungdomshem i Sverige, med sammanlagt cirka 700 platser för akut-, utrednings- och behandlingsplacering samt placeringar för ungdomar dömda till slutet ungdomsvård till följd av kriminella handlingar (Statens institutionsstyrelse, 2019). Tvångsvården på de särskilda ungdomshemmen präglas av att den bedrivs i låst form. Andelen låsta platser har även ökat kontinuerligt under senare tid, från cirka 40 % i mitten av 1990-talet till att de i dag utgör närmare 90 % av platserna (Statens institutionsstyrelse, 2002, 2019). I takt med denna förändring har kraven på säkerhet och kontroll ökat, vilket inte minst återspeglas i institutionernas fysiska miljö, såsom taggtrådskrönta stängsel, slussar och låsta dörrar, spärrade fönster, inhägnade rastgårdar, övervakningskameror och personal som bär larm.

Storleken på de särskilda ungdomshemmen varierar från cirka 10 till 50 platser, de större institutionerna omfattar flera avdelningar. Den övre åldersgränsen för placering av barn och unga på dessa institutioner är 21 år, däremot finns det inte någon nedre reglerad åldersgräns för placering (Enell et al., 2018). Vården och behandlingen bedrivs könsseparerad, med pojkar och flickor inskrivna på olika avdelningar. Cirka två tredjedelar av platserna är för pojkar. Placeringarna sker till följd av missbruksproblem, utåtagerande beteende, kriminalitet och psykisk ohälsa.

Med hjälp av Erving Goffmans teori om den totala institutionen (Goffman, 2004) kan de särskilda ungdomshemmen sägas fungera som tvångsanstalter för förändring, där de inskrivna ungdomarna befinner sig under institutionens panoptiska blick (Foucault, 2003). Men som sociologerna Douglas D. Kivett och Carol A. B. Warren (2002) så tydligt visat bör kontrollen i den här typen av institutioner snarare förstås som dubbelriktad än enkelriktad, och inte som något absolut. Med andra ord, det vardagliga institutionslivet genererar motstånd och manipulation från såväl ungdomarnas som personalens sida. Exempel på detta kan vara att ungdomarna på olika sätt underminerar personalens auktoritet och för personalens del att de kringgår vissa regler (Enell et al., 2018).

I ett nordiskt perspektiv framstår de särskilda ungdomshemmen i Sverige som smått exceptionella sett till möjligheten att låsa in barn och unga i vårdande syfte. Även om det förekommer möjligheter att i specifika situationer tillgripa en tvångsinsats som inlåsning har exempelvis både Norge och Finland valt bort låsta institutioner som ett alternativ i barnvården (Havre, 2018; Huhtanen & Pösö, 2018). I en mer internationell jämförelse kan de särskilda ungdomshemmen utifrån sin fysiska utformning och långtgående tvångsåtgärder (Mattsson, 2018) snarare jämföras med institutioner som brukar kategoriseras som ungdomsfängelse.

De som arbetar på särskilda ungdomshem

Personalen på de särskilda ungdomshemmen omfattar olika yrkeskategorier. Utöver behandlingsassistenter arbetar där även familjebehandlare, psykologer, sjuksköterskor, lärare och administrativ personal. Den största gruppen är dock behandlingsassistenterna. Det är de som arbetar närmast ungdomarna på avdelningarna och som befinner sig i kontinuerlig kontakt och interaktion med ungdomarna (Enell et al., 2018; Hill, 2005; Kallenberg, 2016). Uttryckt på ett annat sätt kan behandlingsassistenterna sägas fungera som institutionernas frontlinjepersonal.

I kontrast till institutionernas andra yrkesgrupper, som i regel har en professionsutbildning, har behandlingsassistenterna ofta en begränsad utbildning för det arbete de ska utföra (Kallenberg, 2016; Statens institutionsstyrelse, 2017). För många är arbetet som behandlingsassistent ett genomgångsarbete, vilket resulterar i en hög personalomsättning i denna grupp. Deras arbetsuppgifter varierar från städning, matlagning och tvätt till planering och genomförande av den dagliga verksamheten samt arbete med olika behandlingsprogram och dokumentation. Beslut som fattas om ungdomarna avseende olika insatser sker dock i regel på en högre organisatorisk nivå än avdelningsnivån, vilket ofta ställer behandlingsassistenterna inför att verkställa beslut de själva inte varit delaktiga i. Deras organisatoriska position begränsar därmed även framförhållningen och handlingsutrymmet i deras arbete.

Låst tvångsvård som emotionellt arbete

Arlie R. Hochschilds teori om emotionellt arbete (Hochschild, 1979, 1983) belyser hur människor anpassar sina känslor till känsloregler, det vill säga till de normer, regler och roller som råder i en viss social kontext. Enligt Hochschild är alltså känsloregler internaliserade regler som instruerar individen om vad, när och hur starkt hen bör känna i relation till vad och vem (Hochschild, 1979). De strategier och det arbete människor utför för att anpassa sitt agerande till känsloregler kallar Hochschild för emotionellt arbete, vilket handlar om att samordna sina känslor med de sociala förväntningar som finns i en given situation, för att därigenom skapa och upprätthålla en friktionsfri interaktionsordning (Goffman, 1998).

Men begreppet emotionellt arbete används inte enbart för att analysera hanteringen av känslor i relation till individen själv, utan även för att analysera de strategier som används för att frambringa och hantera andra människors känslor. Ett exempel på en sådan analys är Hochschilds numera klassiska studie av flygvärdinnor och hur de agerar för att skapa en trygg och behaglig rese miljö för passagerarna, en förmåga som utgör kärnan i det servicearbete de förväntas utföra. Flygvärdinnors emotionella arbete definierar Hochschild som ett emotionellt lönearbete, vilket innebär att känslor blir till en vara som säljs i utbyte mot lön. Hon har dock kritiserats för denna teori om kommersialiseringen av känslor. Inte minst för att den gör anspråk på att vara giltig för alla former av emotionellt arbete som sker på en arbetsplats, oavsett dess organisation och oavsett den verksamhet som bedrivs (Bolton, 2005; Lopez, 2006; Theodosius, 2008). Bland annat diskuterar Steven H. Lopez (2006) att Hochschilds fynd i studien av flygvärdinnor inte kan användas för att förstå karaktärer och motiv bakom det emotionella arbete som utförs på ålderdomshem och andra typer av omsorgsorganisationer. Vi ansluter oss till denna kritik och argumenterar för att givet de skillnader som präglar de organisatoriska villkoren i flygvärdinnors arbete respektive arbete med låst tvångsvård av ungdomar, är det inte teoretiskt möjligt att anta att det emotionella arbete som utförs inom den låsta ungdomsvården styrs av samma principer som flygvärdinnors emotionella lönearbete. Det måste helt enkelt beläggas empiriskt

för att vi ska kunna dra slutsatsen att arbetet inom den låsta tvångsvården är föremål för en liknande styrning och kontroll som flygvårdinnors arbete. Eller att ekonomiska motiv är lika avgörande för behandlingsassistenters benägenhet att följa de organisatoriska föreskrifterna. I konsekvens med detta resonemang väljer vi också att använda oss av begreppet emotionellt arbete i vår analys, och inte emotionellt lönearbete.

Hochschild beskriver två olika sätt för att utföra emotionellt arbete, ytagerande (surface acting) och djupagerande (deep acting).¹ Ytagerandet innebär en medveten och aktiv ansträngning för att visa upp känslor som man egentligen inte känner, som i exemplet med flygvårdinnor som trots trötthet agerar som om de vore pigga. Djupagerandet sker i sin tur när känslorna stämmer överens med det individen visar utåt och innebär följaktligen en samstämmighet mellan känslor och känslouttryck. Känslouttrycken vid djupagerande kan därför förstås som mer äkta, medan ytagerandet handlar om en mer påfrestande form av emotionellt arbete, som skapar känslor av oro, stress och obehag, en så kallad emotiv dissonans som Hochschild definierar det (Hochschild, 1983, s. 90).

Hochschilds teoretiska begreppsapparat har inspirerat till många studier om emotioner och emotionella processer inom organisationer (Fineman, 2000a; Sieben & Wettergren, 2010). Centralt för denna forskning är att organisationer förstås som emotionella arenor där individens känslor både formas av och formar den organisatoriska kontexten (Fineman, 2000b). Begreppet emotiv dissonans är flitigt använt inom detta fält för att studera frågor som rör arbetsmiljö och arbetsrelaterad stress, inte minst inom hälso- och sjukvården och i socialt arbete (Baugerud, Vangbaek & Melinder, 2018; Delgado, Upton, Ranse, Furness & Foster, 2017; Moesby-Jensen & Nielsen, 2015; Pugliesi, 1999).

Material, genomförande och analys

Det empiriska underlaget för artikelns analys omfattar material från två etnografiska studier av särskilda ungdomshem, insamlade åren 2008–2010 respektive 2016–2017. Den senare studien är genomförd av Kamila Biszczanik som del av hennes avhandlingsprojekt om organiseringen av den vardagliga behandlingspraktiken på särskilda ungdomshem. I den äldre studien, genomförd av Sabine Gruber (Gruber, 2013), analyseras konstruktioner av etnicitet och kön på dessa institutioner.² Institutionspersonalens känslor och känsloarbeta har inte varit i blickfånget för någon av dessa studier, men är framträdande i båda empiriska material. I synnerhet i relation till det som rör institutionernas säkerhetsarrangemang. Det är dessa empiriska likheter i de båda studierna, avseende hur institutionernas säkerhetsarrangemang genererar känslor och hur behandlingsassisterna hanterar och talar om dessa känslor i relation till ungdomar och kollegor, som motiverar att analysen baseras på båda materialen.

Materialinsamlingen är i båda forskningsprojekt baserad på etnografiska fältstudier (Davies, 2008). Med avdelningsnivån som utgångspunkt har vi följt institutionspersonalen i deras arbete på fem särskilda ungdomshem (sju avdelningar) för pojkar och unga män i åldern 13–21 år. Vi har följt behandlingsassistenter i deras interaktioner med killarna och andra kollegor på avdelningen, vid avrapporteringar till kollegor, informella samtal på expeditionen, behandlingskonferenser och personalmöten. Observationerna har vi dokumenterat som fältanteckningar (Emerson, Fretz & Shaw, 2011). Med avstamp i materialet från de deltagande observationerna har vi i nästa steg utformat intervjuguider för de intervjuer

1. Vi har valt att använda oss av Åsa Wettergrens (2012) svenska översättning av Hochschilds begrepp surface acting respektive deep acting, det vill säga ytagerande och djupagerande.

2. Studien finansierades av Statens institutionsstyrelse.

vi genomfört i projekten. Det sammanlagda materialet omfattar intervjuer med drygt 40 behandlingsassistenter, varav flertalet är gruppintervjuer med 2–3 behandlingsassistenter. Samtliga intervjuer är ljudinspelade och transkriberade av oss själva. Samtliga personnamn i texten är fingerade.³

Analysen är genomförd enligt etnografisk kvalitativ tradition (Davis, 2008), där vi ställt följande öppna frågor till materialet för att ringa in analysens centrala innehåll: Hur framträder behandlingsassistenternas känslor i relation till institutionernas säkerhetsarrangemang? När och i relation till vad och vem blir känslor av betydelse i behandlingsassistenternas arbete? I den analys som följer har vi valt ut fältnoteringar och intervjuutsagor för att illustrera våra resonemang. Via institutionernas fysiska säkerhetsarrangemang närmar vi oss nedan behandlingsassistenternas strategier för att göra säkerhet och hur det är förenat med ett krävande emotionellt arbete.

Säkerhet som är – den fysiska miljön och behandlingsassistenternas känslor

Som vi redan varit inne på omges vården och behandlingen på de särskilda ungdomshemmen av tämligen omfattande säkerhetsarrangemang. Första mötet med institutionens fysiska miljö med dess staket, låsta dörrar, övervakningskameror och larm och hur detta skapade känslor av osäkerhet är återkommande i behandlingsassistenternas berättelser. Intrycket av att ha kommit till en farlig arbetsplats med farliga ungdomar illustreras väl i följande intervjuцитat:

Och när jag kom först så tänkte jag 'gud har jag kommit till Jurassic Park? Vad är det här?' [...] Avdelningen var ungefär som den är i dag, den hade rastgård med taggtråd. Och det var det jag pratade om när jag sa Jurassic Park. Jag höll på att svimma när jag såg rastgården. Jag tänkte 'shit, vad har jag sökt för jobb? Alltså, dom har burar här, hur galna är dom [ungdomarna] här?'

Behandlingsassistenten i citatet ovan förmedlar inte bara en bestörtning över var hon egentligen hade hamnat, utan också den känsla av otrygghet som infann sig vid åsynen av institutionen och dess säkerhetsanordningar. Det som är tänkt att fungera som säkerhet för ungdomar och personal fick här något av en motsatt effekt och gjorde henne osäker och rädd.

Institutionernas organisering för säkerhet förmedlas även i dess rumsliga interiörer via sparsamt möblerade rum med vägg- eller golvfasta sängar, skrivbord och garderober, plastkrukväxter i fönsterna och pocketböcker i bokhyllorna. På en del avdelningar användes plastbestick, plastmuggar och plasttallrikar vid måltiderna. Allt med tanke på att lindra effekterna av eventuella fysiska aggressionsutbrott från de inskrivna killarna.

En del behandlingsassistenter talade om institutionsmiljön som alltför steril och menade att den inverkar negativt på arbetet med ungdomarna, genom att exempelvis försvåra möjligheterna att bygga förtroendefulla relationer med dem. En av behandlingsassistenterna berättade om sina minnen från den tid då avdelningen haft «tapetserade väggar», «vanliga sängar» och «väldigt mysypys med spetsgardiner». Beskrivningarna av de förändringar som gjorts under senare år för att garantera säkerhet på institutionerna formulerades ofta i

3. Båda studierna är prövade och godkända av den regionala etikprövningsnämnden vid Linköpings universitet, diarienumret för Grubers godkännande är (48–08) och för Biszczaniks godkännande är (2016/126-31).

termer av «direktiv uppifrån». Det vill säga, säkerhetsarrangemangen uppfattades inte alltid vara motiverade med hänsyn till lokala behov eller förhållanden, utan snarare utifrån övergripande bedömningar av de särskilda ungdomshemmens säkerhetsläge. Riktlinjer om att använda plastbestick, plasttallrikar och plastmuggar, eller att biljardbord och bastu togs ur bruk är typiska exempel på säkerhetsåtgärder som vidtogs som en konsekvens av tillbud på andra institutioner.

På samma gång som behandlingsassistenter var av uppfattningen att institutionens starka säkerhetsfokus sker på bekostnad av både integritets- och trivselaspekter menade de att förändringen mot «mer säkerhetstänk», som det formulerades, var en nödvändighet med tanke på ungdomarnas «tunga problematik». De beskrev gruppen ungdomar som placeras på deras institutioner som «Sveriges värsta ungdomar» och att det därför inte är möjligt att «kompromissa med säkerheten». När en av behandlingsassistenterna under en intervju fick frågan om hon hade något råd till den som är ny i arbetet, så var det vikten av att tillägna sig en säkerhetsmedvetenhet hon lyfte fram:

Jag skulle väl kanske börja med att säkerställa att du förstår var du befinner dig. Att det här är en arbetsplats där säkerhet måste vara nummer ett, både för dig själv och dina kollegor. Så även om man kan tro att man med den här ungdomsgruppen kan lätta lite på reglerna så måste man betänka att de har gjort saker som är ... alltså varför dom är här. Det är kanske mitt första råd.

Det vi visat så här långt är att institutionernas fysiska säkerhetsarrangemang ses som något av ett måste, även om det skapar en viss otrygghet hos personalen. Institutionernas starka fokus på säkerhet innebär även utmaningar för behandlingsassistenterna när det kommer till att etablera förtroendefulla relationer med de inskrivna ungdomarna (se även Hill, 2005). Avgörande är dock att närvaron av fysiska säkerhetsarrangemang inte upplevs som tillräcklig för att upprätthålla avdelningens säkerhet. Säkerheten förutsätter också ett socialt handlande, det vill säga ett *görande* från personalens sida. Det är framförallt två strategier för att göra säkerhet som är framträdande i våra material, «att vara på sin vakt» och att «backa upp» kollegorna. Båda är, som vi kommer att redogöra för, förenade med ett krävande känslorarbete.

Att göra säkerhet – genom att vara på sin vakt utan att visa det

Även om fysiska konflikter, hot och våld inte förekommer dagligen, kan en lugn situation i en låst miljö, med mycket frustration i omlopp, snabbt förvandlas till en potentiellt våldsam konflikt (se även Wästerfors, 2019). Behandlingsassistenternas arbete kräver därför att de är alerta och vaksamma på vad som försiggår på avdelningen. Arbetet förutsätter alltså en ständig uppmärksamhet på interaktionerna mellan killarna och på de egna och kollegornas interaktioner med killarna. Ett återkommande tema i personalens diskussioner med varandra, på möten och vid överlämningar, handlade om vikten av att inte låta sig vaggas in i en «falsk trygghet».

Vardagen för unga i institutionsvård har beskrivits som en både monoton vardag, där ungdomarnas måltider, skolgång, behandlingssessioner, vila, fritid och röktider avlöser varandra i en tristess dag efter dag, och som en vardag fylld av konflikter och maktkamper (Bengtsson, 2012; Kallenberg, 2016; Wästerfors, 2014, 2019). David Wästerfors fångar detta motsägelsefulla institutionsliv på ett träffande sätt med begreppet *anspänd vardaglighet*, «/.../avslappnat fast ändå strikt, lojt fast ändå uppstyrt /.../» (Wästerfors, 2019, s. 12–13). Till detta skulle vi även kunna foga; monoton fast våldsam, regelstyrd fast oförutsägbar. Det

är i relation till dessa skiftningar i institutionens anspända vardaglighet, som behandlingspersonalens tal om att alltid vara på sin vakt blir av betydelse. Fältanteckningen nedan visar hur behandlingsassistenten Ronny är på sin vakt.

Du [till forskaren] kanske tror att jag suttit och tagit det lugnt hela kvällen bara för att jag suttit i soffan och tittat på tv tillsammans med killarna. Men jag har varit superuppmärksam på Mika när han gått fram och tillbaka mellan soffan och sitt rum hela kvällen. Han har varit orolig för något och jag har haft honom i ögonvrån hela tiden, även om dom andra killarna tror att jag har tittat på tv ihop med dom hela tiden. Grejen är att det inte ska märkas att jag har koll hela tiden, och det är det som är så ansträngande, jag är helt slut när jag går hem. (Fältanteckning)

Situationen illustrerar en lugn kväll, där killar och personal sitter i soffan, tittar på tv och småpratar, men kommentaren från Ronny tydliggör hur han på samma gång också noggrant följt Mikas alla rörelser i rummet. Genom att vara beredd på att kunna agera snabbt om Mikas oroliga vankande fram och tillbaka plötsligt skulle eskalera till ett utfall mot någon eller något i rummet, utför Ronny här ett säkerhetsarbete. Plötsligt uppkomna konfliktsituationer tolkades i konsekvens med detta förhållningssätt som att personalen hade låtit sig luras in i ett, till synes, lugn på avdelningen och därmed släppt sin vaksamhet. Viktigt i Ronnys kommentar är att vaksamheten måste göras på ett sätt så att varken Mika eller någon av de andra ungdomarna märker att han faktiskt har «punktmarkerat» Mika hela kvällen, vilket i sig kan vara konfliktgenererande. Det är denna balansgång mellan koncentrerad uppmärksamhet och tillsynes lojt småprat som Ronny menar är så emotionellt krävande.

Förmågan att vara på sin vakt gentemot killarna utan att göra det synligt för dem omtalades som en viktig kompetens i arbetet som behandlingsassistent. Björn, en annan behandlingsassistent, beskrev det så här:

Man måste inse att dom som sitter inlåsta här är några av Sveriges värsta ungdomar och att det här ger ett otroligt stresspåslag att gå omkring med larm och hela tiden vara alert. Det är ju också det som är kompetensen ... att man inte visar att man hela tiden är alert. För om man inte visar det och kan fungera bra på avdelningen så slappnar de [ungdomarna] av.

Björns kommentar fångar inte bara hur emotionellt påfrestande det kan vara att försöka agera avslappnad i en miljö med rigorösa säkerhetsrutiner, den tydliggör också hur betydelsefullt detta förhållningssätt är för att skapa och upprätthålla ett lugn på avdelningen. Och att det är just detta agerande som ger «ett otroligt stresspåslag», som han utvecklade sitt resonemang. Hur väl olika behandlingsassistenter lyckades navigera balansgången mellan vaksamhet och en avslappnad hållning utgjorde en slags måttstock i bedömningen av kollegors, särskilt nyanställda kollegors, lämplighet och kompetens för arbetet. Att inte kunna hantera denna både och hållning i arbetet med killarna sågs som en säkerhetsrisk för institutionen. Inte bara för att en bristande vaksamhet riskerar att få saker och ting att gå överstyr på avdelningen, även en stressad och orolig vaksamhet från personalens sida riskerar att bli konfliktalstrande.

Att göra säkerhet – genom att backa upp varandra

En grundläggande förutsättning för att behandlingsassistenter skulle känna sig trygga på avdelningen handlar om deras förmåga att «hålla ihop» och stödja varandra i gränssättningar och konfliktsituationer med ungdomarna (se även Andersson, 2020). Ett typiskt sätt

att tala om betydelsen av att personalgruppen håller ihop i sitt bemötande av killarna illustreras i nedanstående fältanteckning från ett överlämningsmöte:

På överlämningen diskuterar personalen att man måste «stå upp för varandra». Åke berättar att han tycker synd om Pia som har fått mycket «skit från killarna» efter att någon annan i personalgruppen ifrågasatte att hon har gett en varning till en kille. En annan personal säger att det «är kört» om killarna ser att det finns splittringar inom personalgruppen. Åke säger att oavsett vad som händer ute på avdelningen så backar han alltid personalen. Han tillägger att oenigheter mellan personalen bör tas upp i personalrummet efteråt men aldrig ute på avdelningen inför killarna. (Fältanteckning)

Konversationen ovan understryker vikten av att personalen agerar enat, oavsett enskilda medarbetares inställning i den specifika frågan. Att ifrågasätta en kollegas agerande framför ungdomarna ses därför som ett allvarligt misstag som äventyrar personalens auktoritet och något som ytterst kan eskalera till en våldsamt situation.

Att «backa varandra», som det brukade formuleras, handlar om att fysiskt och smidigt positionera sig med sin kropp för att sluta upp bakom den som kommit i konflikt med någon av killarna. Helst utan att skapa stor uppmärksamhet kring sin fysiska positionering. Känslor av rädsla, osäkerhet eller tveksamhet måste i dessa situationer hållas tillbaka, eftersom känslor av detta slag riskerar att underminera beslutsamma insatser mot ungdomarna. Detta förhållningssätt kräver ett emotionellt arbete där behandlingsassistenterna på samma gång som de förväntas ingripa kraftfullt även måste behålla ett lugn i sitt agerande.

Att behålla lugnet i en upptrappad konfliktsituation, ställer krav på ett ytagerande som många behandlingsassistenter beskrev som ansträngande. Och alla behandlingsassistenter klarar inte att göra detta känslöarbete. Vi har hört återkommande berättelser om behandlingsassistenter som inte förmått hantera eller övervinna sin rädsla i upptrappade konfliktsituationer med ungdomarna. Som istället för att backa upp en kollega «plötsligt bara försvann», «gick på toaletten» eller «fick något att göra i köket». Ett agerande som detta ses inte bara som problematiskt, utan närmast oacceptabelt eftersom det är ett så uppenbart brott mot de förväntningar som är förenade med arbetet på institutionen. Behandlingsassistenter som «inte kliver fram» i konfliktsituationer med killarna förlorade förtroende i arbetsgruppen. «Det funkar inte att vara rädd om man ska jobba här, jag måste kunna lita på att jag blir uppbackad», som en behandlingsassistent förklarade problemet med kollegor som inte förmår ha kontroll över sin rädsla i arbetet med ungdomarna.

Resonemangen om att backa upp visar hur behandlingsassistenter på de särskilda ungdomshemmen ställs inför att manövrera sina känslor, så att rädsla, osäkerhet och stress hålls i schack i laddade konfliktsituationer. Men som vi kommer att visa i det avslutande avsnittet finns det också undantag i de känsloregler som är relaterade till att göra säkerhet, och de är relaterade till kön.

När osäkerhet och rädsla är accepterad

Skulle det ha varit så att ett gäng killar som jobbar här, säg tre killar till exempel och en tjej och dom [manliga behandlingsassistenter] skickade fram tjejen vid en, säg våldsamt situation, dom hade ju blivit hånade, dom hade ju blivit hudflängda [av övriga personalgruppen].

I intervjuцитатet ovan klargörs att det framförallt är de manliga behandlingsassistenterna som förväntas ingripa i våldsamma situationer (se även Laanemets & Kristiansen, 2008; Pettersson, 2009). Så medan känslor av osäkerhet och rädsla uppfattas som tabubelagda för den manliga personalen är de både accepterade och förväntade från den kvinnliga personalen. I konsekvens med denna hållning fanns det även beredskap för konkreta åtgärder när kvinnliga behandlingsassistenter gav uttryck för oro eller rädsla inför ett arbetspass, som att fler behandlingsassistenter gick i tjänst eller att fler män bemannade teamet.

Vid sidan om detta säkerhetsarbete finns dock även många exempel på att manliga behandlingsassistenter ses som för resoluta. Att de är för konfrontativa och därmed snarare bidrar till att trappa upp konflikter med killarna, vilket ytterst kan äventyra säkerheten på avdelningen. «För när en man ska gå in och lösa en konflikt så blir det alltså en jävla kamp, det blir gärna [slår ihop händerna hårt två gånger] så», som en av behandlingsassistenterna beskrev problemet. Enligt resonemang som detta uppfattades de kvinnliga behandlingsassistenterna ofta vara betydligt skickligare på att hålla sina känslor under kontroll, med resultat att de inte hamnade i konflikt med killarna i samma utsträckning som de manliga kollegorna. Denna könsrelaterade dimension understryker också att känsloregler varken är entydiga eller generella, utan måste förstås i relation till sin kontext. I detta fall inom ramen för en rådande genusnorm på de särskilda ungdomshemmen.

Diskussion

Vi har i denna artikel analyserat hur institutionspersonalen på särskilda ungdomshem resonerar kring och *gör säkerhet* när de arbetar med tvångsplacerade ungdomar. Genom att utgå från Hochschilds teori om känslohantering, och se det arbete som behandlingsassistenterna utför som ett emotionellt arbete, har vi synliggjort vardagliga strategier för att hantera känslor av otrygghet och rädsla.

Genom den analys vi redogjort för har vi visat hur ett organisatoriskt säkerhetsfokus manifesterat i institutionens fysiska miljö ses som nödvändigt av behandlingsassistenterna. Så även om det inte alltid upplevs som motiverat i relation till de lokala behoven och till och med skapar känslor av osäkerhet hos personalen. Denna ambivalens förstår vi som uttryck för att materiella säkerhetsarrangemang inte ses som tillräckliga för att skapa en arbetsmiljö som upplevs som säker av personalen. För att uppnå en säker arbetsmiljö krävs att behandlingsassistenterna även utför ett säkerhetsarbete. Säkerhet kan i den bemärkelsen inte reduceras till som något som *finns* eller något som saknas, säkerhet är också en process och något som *görs* i personalens vardagliga interaktioner med både ungdomarna och kollegorna.

I analysen har vi lyft fram två strategier som personalen använder sig av för att göra säkerhet. Den ena handlar om att personalen ligger steget förre och på så vis förebygger att konflikter eskalerar medan den andra handlar om att personalen fysiskt med sina kroppar och mentalt förväntas backa upp varandra i konfliktsituationer. Båda dessa strategier är en form av ytagerande som utgör den mer påfrestande formen av emotionellt arbete (Hochschild, 1983). Skillnaden mellan de två strategierna är att den första kräver ett emotionellt arbete av den enskilda medarbetaren som kan sägas ske i tysthet. Den andra strategin görs snarare i samspel med kollegorna och inbegriper därför ett emotionellt arbete i relation till arbetsgruppen. Men som analysen illustrerar, situationen att ständigt hålla känslor som rädsla, osäkerhet och stress i schack innebär också att behandlingspersonalens agerande riskerar att ge upphov till emotionell dissonans (ibid.). Det vill säga ett tillstånd av förfrämligande inför sig själva som ökar risken för stress och utmattning (Hülshager & Schewe, 2012).

Förutom de empiriska fynden ger analysen prov på hur säkerhet på särskilda ungdomshem kan analyseras som någonting som görs. I kontrast till att säkerhet enbart förknippas med materiella säkerhetsarrangemang och förstås som något som är. Genom att använda Hochschilds begrepp emotionellt arbete har vi kunnat rikta uppmärksamheten mot säkerhet som ett relationellt fenomen, som alltid görs av någon i relation till någon eller något. I ett perspektiv som detta handlar säkerheten på de särskilda ungdomshemmen inte om mängden och kvalitén av den säkerhetsutrustning som finns tillgänglig, utan om en kompetens, vilken lyfts fram som avgörande för behandlingsassistentens arbete. Följaktligen argumenterar vi för att den analys vi redogjort för kan öppna upp för ett nytt sätt att förstå och diskutera frågor som rör säkerhet i låst tvångsvård av unga. Vidare understryker detta resultat ett behov av att i såväl forskning som praktik diskutera hur ett organisatorisk fokus på säkerhet påverkar det behandlingsarbete som ska utföras på institutionen.

Om artikeln

Vi vill rikta vårt varma tack till alla behandlingsassistenter som medverkat i vår forskning och som så generöst delat med sig av sina erfarenheter i observationer och intervjuer. Stort tack också till tidskriftens redaktörer och de anonyma granskarna, vars konstruktiva kritik hjälpt oss att utveckla artikelns analytiska poänger.

Referenser

- Andersson, P. (2020). Handling fear among staff: Violence and emotion in secure units for adolescents. *Nordic Social Work Research*, 10(2), 158-172. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2019.1583598>
- Baugerud, G. A., Vanbaek, S. & Melinder, A. (2016). Secondary Traumatic Stress, burnout and compassion satisfaction among Norwegian child protection workers: Protective and risk factors. *British Journal of Social Work*, 48(1), 215-235. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bex002>
- Bengtsson, T. T. (2012). Boredom and Action-Experiences from Youth Confinement. *Journal of Contemporary Ethnography*, 41(5), 526-553. <https://doi.org/10.1177/0891241612449356>
- Bolton, C. S. (2005). *Emotion Management in the Workplace*. New York: Palgrave Macmillan.
- Davis Aull, C. (2008). *Reflexive ethnography: A guide to researching selves and others*. London, New York: Routledge.
- Delgado, C., Upton, D., Ranse, K., Furness, T. & Foster, K. (2017). Nurses' resilience and the emotional labour of nursing work: An integrative review of empirical literature. *International Journal of Nursing Studies*, 70, 71-88. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2017.02.008>
- Emerson, R. M., Fretz, R. I. & Shaw, L. L. (2011). *Writing Ethnographic Fieldnotes*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Enell, S., Gruber, S. & Vogel, M. A. (Red.). (2018). *Kontrollerade unga: Tvångspraktiker på institution*. Lund: Studentlitteratur.
- Fineman, S. (2000a). *Emotion in Organizations*. London: SAGE Publications.
- Fineman, S. (2000b). Emotional Arena Revisited. I S. Fineman, (Red.). *Emotion in Organizations*. London: SAGE Publications.
- Foucault, M. (2003). *Övervakning och straff: Fängelsets födelse*. Lund: Arkiv.
- Goffman, E. (1998). *Jaget och maskerna: En studie i vardagslivets dramatik*. Stockholm: Prisma.
- Goffman, E. (2004). *Totala institutioner: Fyra essäer om anstaltslivets sociala villkor*. Stockholm: Nordstedts akademiska förlag.

- Gradin Franzén, A. & Aronsson, K. (2013). Teasing, laughing and disciplinary humor: Staff-youth interaction in detention home treatment. *Discourse Studies*, 15(2), 167-183.
<https://doi.org/10.1177/1461445612471469>
- Gradin Franzén, A. (2014). *Disciplining Freedom: Treatment Dilemmas and Subjectivity at a Detention Home for Young Men* (Doktorsavhandling). Linköpings universitet.
- Gruber, S. (2013). *Konstruktioner av etnicitet och kön på SiS särskilda ungdomshem*. Institutionsvård i fokus 2013:7. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Havre, M. (2018). Legitimt och illegitimt våld. En kritisk granskning av norska institutioner utifrån ett rättighetsperspektiv. I S. Enell, S. Gruber & M. A. Vogel (Red.), *Kontrollerade unga. Tvångspraktiker på institution* (s. 255–280). Lund: Studentlitteratur.
- Hill, T. (2005). *Allians under tvång. Behandlingssamarbete mellan elever och personal på särskilda ungdomshem* (Doktorsavhandling). Linköpings universitet.
- Hochschild, A. R. (1979). Emotion Work, Feeling Rules and Social Structure. *American Journal of Sociology*, 85, 551-575. <https://doi.org/10.1086/227049>
- Hochschild, A. R. (1983). *The managed heart. Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Huhtanen, R. & Pösö, T. (2018). Restriktiva åtgärder i den finska barnvården. Ett stöd för barns rättigheter eller för inlåsning av barn?. I S. Enell, S. Gruber & M. A. Vogel (Red.), *Kontrollerade unga. Tvångspraktiker på institution* (s. 213–234). Lund: Studentlitteratur.
- Hülshager, U. R. & Schewe, A. F. (2011). On the costs and benefits of emotional labor: A meta-analysis of three decades of research. *Journal of Occupational Health Psychology*, 16(3), 361-389.
<https://doi.org/10.1037/a0022876>
- Kallenberg Sillow, K. (2016). *Gränsland. Svensk ungdomsvård mellan vård och straff* (Doktorsavhandling). Södertörns högskola.
- Kivett, D. D. & Warren, C. A. A. (2002). Social control in a group home for delinquent boys. *Journal of Contemporary Ethnography*, 31(1), 3-32.
- Laanemets, L. & Kristiansen, A. (2008). *Kön och behandling inom tvångsvård*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Lopez, S. H. (2006). Emotional labor and organized emotional care: Conceptualizing nursing home care work. *Work and Occupations*, 33(2), 133-160. <https://doi.org/10.1177/0730888405284567>
- Mattsson, T. (2018). De särskilda befogenheterna. En kritisk granskning utifrån ett barnrättighetsperspektiv. I S. Enell, S. Gruber & M. A. Vogel (Red.), *Kontrollerade unga. Tvångspraktiker på institution* (s. 37–60). Lund: Studentlitteratur.
- Moesby-Jensen, C. K. & Nielsen, S. H. (2015). Emotional labor in social workers' practice. *European Journal of Social Work*, 18(5), 690-702. <https://doi.org/10.1080/13691457.2014.981148>
- Pettersson, T. (2009). *Att arbeta på enkönade eller blandade avdelningar: Betydelse för vårdens utformning*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Pugliesi, K. (1999). The consequences of emotional labor: Effects on work stress, job satisfaction, and well-being. *Motivation and Emotion*, 23(2), 125-154. <https://doi.org/10.1023/A:1021329112679>
- Sieben, B. & Wettergren, Å. (2010). *Emotionalizing Organizations and Organizing Emotions*. New York: Palgrave Macmillan.
- Statens institutionsstyrelse (2002). *Verksamheten vid Statens institutionsstyrelse, årsbok 2001*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Statens institutionsstyrelse (2017). *Beslut om förlängning av undantag från utbildningskrav för behandlingspersonal*. 2017-09-20 Dnr 1.4.2.-3356-2017.
- Statens institutionsstyrelse (2019). *SiS i korthet 2018: En samling statistiska uppgifter om SiS*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.

- Theodosius, C. (2008). *Emotional Labour in Health Care. The unmanaged heart of nursing*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203894968>
- Wettergren, Å. (2012). *Emotionssociologi*. Malmö: Gleerups Utbildnings AB.
- Wästerfors, D. (2009). *Konflikthantering i ungdomsvård ur ett sociologiskt perspektiv*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Wästerfors, D. (2014). *Lektioner i motvind: Om skola för unga på institution*. Malmö: Égalité.
- Wästerfors, D. (2019). *Vanskligt och kort: Om våldshändelser bland unga på institution*. Malmö: Studentlitteratur.